

Приказ

Савремена српска фолклористика XII: од словенских спона до нових струјања

Савремена српска фолклористика XII. Ур. Данијела Петковић, Дејан Ајдачић. Београд – Лозница – Тршић: Удружење фолклориста Србије, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Комисија за фолклористику Међународног комитета слависта, Центар за културу „Вук Караџић“, Научно-образовно културни центар „Вук Караџић“, 2023, 441 стр.

Зборник *Савремена српска фолклористика XII*, чији су коиздавачи Удружење фолклориста Србије, Комисија за фолклористику Међународног комитета слависта, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Центар за културу „Вук Караџић“ у Лозници и Научно-образовно културни центар „Вук Караџић“ у Тршићу, објављен је 2023. године. Сачињен је као исход истоименог међународног научног скупа, одржаног у Тршићу 2022 (од 30. септембра до 2. октобра), на коме је учествовало преко 40 стручњака из девет земаља: Русије, Украјине, Бугарске, Пољске, Словеније, Хрватске, Македоније, Републике Српске и Србије. Како у „Уводној речи“ наводе уредници др Данијела Петковић и др Дејан Ајдачић, „централна тема овог скупа била је ‘Српски фолклор и фолклористика и други Словени’“ (стр. 9), док се друга тема тицала савремених проучавања фолклора. Овај с једног аспекта тематски, а на другој разини интердисциплинарни зборник садржи 31 рад (29 ауторских и два коауторска), распоређен у шест целина: „Великани словенске фолклористике“, „Словенске фолклористичке везе“, „У светлу епске песме“, „Људи, обичаји, предања“, „Музика и речи“, „Нова струјања и прагматика фолклора“.

Главна тема скупа провејава кроз готово сваку целину, односећи се на проучавање истакнутих словенских фолклориста, рецепцију српске

фолклористике у различитим словенским земљама (синхронијски и дијахронијски), компаративно изучавање народне културе итд. У том духу, зборник отвара рад „Академик Нада Милошевић Ђорђевић – корифеј српске фолклористике“ Бошка Сувајџића, у коме аутор сагледава изузетан стваралачки пут и кључни значај Милошевић Ђорђевић у српској фолклористици, као и у „подстицању међународне и регионалне сарадње српских фолклориста“ (стр. 13), уз истакнут утицај на нове генерације научника. Као један аспект плодносног рада широког спектра издваја се њен допринос настави, што је предмет другог текста зборника, ауторке Наташе Станковић Шошо. У раду се анализирају читанке и књиге домаће лектире које је Милошевић Ђорђевић рецензирала (од 2007. до 2021). Уз указивање на релевантан избор примарне литературе, истиче се важност инсистирања на адекватним секундарним текстовима, чије садејство настоји да развије ученичко интересовање за народну књижевност. Својеврсна потцелина првог тематског блока затвара се текстом Миливоја Бајшанског, у коме је приказан антологичарски рад Наде Милошевић Ђорђевић. Њена 40-годишња антологичарска активност обухвата приређивачке подухвате у домену народне поезије (лирских, епских и лирско-епских песама) и свих врста прозе, из истанчане прегледе усмених родова и жанрова и драгоцене увиде изложене у текстовима који прате антологије. Следи коауторски рад Ане Витанове-Рингачеве и Сузана Мицеве „Современиот македонски фолклорист Иван Котев – мост меѓу македонската и српската фолклористика (фактографско-аналитички пристап)“, у коме се аналитичко-фактографски, у богатом петодеценијском научном раду Ивана Котева подвлачи његов допринос сагледавању македонског фолклора у балканском контексту (кроз записивање, дешифровање и афирмисање), те самом балканском фолклору уопште, уз издвајање сегмента о повезивању српског и македонског фолклора. Вероника Абрамова и Јулија Архангелскаја ауторке су наредног рада: „‘Это всё мои друзья – Пропп, Шапир и Потенбня’: ученые-Слависты в современном сетевом фольклоре“, у коме се истражују прикази познатих слависта, твораца речника и радова чији је утицај и данас приметан, и њихових дела. Издвајају се анегдоте и фразе које им се приписују према различитим елементима (посебно на интернету), а које су јасне са позиције националног културног кода. У последњој студији првог сегмента зборника Александра Бјелић излаже рукописну заоставштину Војислава М. Јовановића Марамбоа у виду библиографских референци о народној књижевности, које ауторка ревносно групише у две целине – „лисни каталог“ наше усмене књижевности и „преводи“, односно референце које се односе на поручавање наше усмене традиције у светском контексту, и описује њихов садржај.

Друга тематска целина насловљена је као „Словенске фолклористичке везе“. У оквиру ње налази се осам студија, а блок отвара рад Ивана Котева „Форми на соработка меѓу македонските и српските фолклористи“. Аутор полази од времена Вука Карџића, као сакупљача македонских народних песама, те његовог утицаја на касније пручаваоце, како између два рата тако и након формирања заједничке државе, када важну улогу поседује Савезно удружење фолклориста Југославије. Различите форме сарадње, од којих су неке предочене у виду текстова са Симпозијума балканског фолклора, осликавају везе дуже од два века. Наредни рад „Српски фолклор у руској фолклористици 19. века“ Дејана Ајдачића такође одражава аспекте културног преламања и „препознавања“. Јасна структура студије указује на низ руско-српских веза – на контакте личне природе, рецепцију руских превода наших народних песама, тумачење српске усмене књижевности (доминантно епике), поимање наше грађе у контексту (компаративне) митологије, све до интересовања Руса за прикупљање српске народне културе, у чему посебно место заузимају фолклористички и етнографски материјали Ивана Степановича Јастребова и Павела Ровинског. У овом духу наилазимо и на наредни рад, студију ауторке Мирославе Карацубе, која се бави књижевним интерпретацијама српске народне поезије у Украјини од половине 19. до 20. века. Наиме, рефлексии српске епске поезије запажају се у радовима низа значајних украјинских писаца (Шевченка, Федковича, Старицког, Лесје Украјинке), као и у различитим препевима и преводима, чиме се, шире посматрано, подвлачи њен значај за источнословенску књижевност. Осим у синхронијском кључу, рецепције нашег фолклора сагледавају се и кроз већи временски распон, како је у раду Михала Пејаша „Пољске елите о хајдучком покрету код Срба – дијахронијски преглед“, у коме се разноврсни материјали – писана књижевост, фолклорна грађа, дипломатски списи у периоду 16–19. век (са акцентом на 19. век, када је владало најистакнутије интересовање за српске народне песме о хајдучима) сагледавају у пољским елитистичким круговима, те, као одједи, у појединим књижевним делима (код Теодора Томаша Жежа, Каспара Мајсковског и др.).

Прелаз у зборнику ка компаративним анализама чини текст Зоне Мркаљ, чији су предмет изучавања „Елементи словенског фолклора у српским читанкама“. Ауторка наводи примере обавезних и изборних текстова из нових програма наставе предмета Српски језик и књижевност за основну и средњу школу који припадају како народној тако ауторској књижевности, а садрже елементе словенског фолклора, што шири интерпретативни простор у настави. У наставку овог тематског блока Ана Витанова-Рингачева пореди еротску поезију коју је на тлу Србије сакупио Вук Караџић и грађу Ивана Котева прикупљену

на простору Македоније (предочени облици припадају књизи *Играле моме по месечини*), указујући на архаично порекло еротских песама и налазећи блиске везе, посебно са аспекта обреда иницијације и плодности. Компаративни приступ у основи је и наредног рада, ауторке Наташе Дракулић Козић, која тумачи „српску и словачку варијанту бајке о царевићу, краљевићу који се жени девојком-пауном“ (стр. 165). Уз употребу Проповог структуралистичког приступа, у „Златној јабуци и девет пауница“ из збирке *Српске народне приповјетке* (1853) Вука Караџића и „Замку од љуске“ из *Простонародних словенских прича* (1880) Павола Добшинског разматрају се заједнички мотиви, композициони делови, делокрузи јунака, разликовни елементи, уз посебно истицање сличности у домену иницијације јунака. Други сегмент зборника завршава се радом Снежане Милојевић – истраживањем фолклорног мотива „прерушеног краља“ у *Житију краља Милутина* архиепископа Данила, који се у новој наративној димензији усклађује са сакралним особеностима жанра у који је инкорпориран.

Трећи тематски блок одређен је насловом „У свету епске песме“ и чине га четири текста, од која су два компаративног карактера – студија Данијеле Петковић „Неугледни јунаци јужнословенских епских песама и руских биљина“ и Данијеле Лекић „Помало је такијех јунака’: одметници и јунаци у ‘Бановић Страхињи’ и *Беовулфу*“. Ову целину отвара рад Дејана Илића, који изучава збирку епске поезије Николе Т. Кашиковића (сада део *Етнографске збирке архива САНУ*). Аутор темељно испитује опсежан Кашиковићев истраживачки рад, уз детаљну анализу тематско-мотивског слоја песама и њихових стилских особености. Сагледава околности прикупљања и рецепцију у домаћој фолклористици, поредећи их са Вуковим, „канонским“ збиркама, уз закључак да су песме Кашиковићеве збирке репрезентативни избор, погодан за дијакхронијско изучавање наше епике. Данијела Петковић анализира паралеле између грађе коју на једној интерпретативној линији чине класичне збирке српских, македонских и бугарских епских песама, док су на другој разини руске биљине. Компаративним приступом, из корпуса који се односи на јунаке одвојене од идеалтипског модела према пореклу, изгледу или понашању (пијанство, неморал, издајништво, кукавичлук итд.) издвајају се „формулативни обрасци изградње ових ликова“ (стр. 223). Поређење јунака наставља се у студији Данијеле Лекић, у којој је начињена двострука компарација – Влаха-Алије и Грендела, са једне стране, и Бановић Страхиње и Беовулфа, на другој, уз указивање на елементе змајевитости. Посредством судбина јунака, две традиције показују веома занимљива преламања, уз ауторкино осветљавање дубљих (друштвених и културолошких) значења посматраних текстова. Овај сегмент зборника затвара рад

Марије Миљковић, која на корпусу који чине епске песме са Косова и Метохије сагледава функцију посестрима, указујући на широк спектар њених улога (у лику виле или крчмарице), попут гласника, саветодавца, избавитеља и др.

Четврта целина – „Људи, обичаји, предања“ одговара на обе теме скупа, будући да садржи радове који се тичу словенских веза, каква је студија „Обичајни поступци приликом умирања човека у кући – неке словенске паралеле“ Драгане Ђурић, као и оне који се баве изазовима које поставља савремени фолклористички контекст, какви су текстови „Милош Обилић у народном и манастирском предању у околини Голупца“ Биљане Анђелковић, „Срби у Косовској Митровици: наративи о садашњици и жељеној сутрашњици у светлу паралеле са мотивима фолклорних форми“ Александра Павловића и „Прожимања, удаљавања и спорења међу Бошњацима, Србима и Хрватима у Босни и Херцеговини почетком XXI века“ Богдана Дражете. У свом раду Драгана Ђурић упоређује етнолошку и фолклористичку грађу Срба и других Словена у вези са низом обичајних радњи приликом посмртног обреда као припреме за „онај свет“ (уз поређење у закључку са свадбом као обредом прелаза), од којих су неке: чување самртног, опраштање, исповедање, „јавни опрост у цркви“, запајање, постављање на земљу, паљење свеће итд. У антрополошкој анализи Биљане Анђелковић тумачи се ревитализација предања о Милошу Обилићу у околини Голупца, уз подвлачење његове друштвене актуелности, те дијахронијског рачвања на заступљеност некад и сад, при чему се посебно посматра присуство предања у оквиру манастира Тумане и пореди са рецентним теренским истраживањима околних села. У студији Александра Павловића, на основу емске перспективе, наративи о садашњем положају Срба у Косовској Митровици (посебно са аспекта вишегодишњих притисака, појачаних након Бриселског споразума 2013) и очекиваној будућности анализирају се у сагласју са текстовима народне књижевности о „нарушеном реду ствари“ (стр. 295), са интенцијом да се врати ранији поредак, уз нарочито указивање на мотивске паралеле. Четврти тематски блок затвара рад Богдана Дражете, који на основу рецентних теренских материјала проналази просторе преламања, различитости и места „спорења“ трију етничких заједница – Бошњака, Срба и Хрвата у Босни и Херцеговини. У оваквом етничком плурализму, уз регионалну идентификацију, аутор указује на односе у прошлости и садашњости, са успонима и падовима, уз указивање на неопходност широког сагледавања етнографске грађе и културног простора уопште.

Пети сегмент зборника – „Музика и речи“, у потпуном сагласју са насловом целине, чине два етномузиколошка и два лингвистичка истраживања. У раду Зоране Гује Дражете, на основу грађе коју

сачињавају преписке, рукописи и сарадња са истраживачима (посебно са Фридрихом Краусом), предочавају се доприноси Јелице Беловић Бернаџиковске проучавању усмене књижевности и музичког фолклора (посредством певања уз гусле, али и, како је радом показано, у ширем смислу) код Срба и других Јужних Словена. Етномузиколошка анализа Веселке Тончеве у фокус поставља традиционалне песме Горанаца – рецепцију у српским, словенским и страним истраживачким круговима и дескрипцију њихових формалних и стилских карактеристика, успостављајући поделе према мушким и женским песмама, на основу индивидуалног и групног певања, те извођења у свакодневном и ритуалном контексту, уз закључно указивање на важност оваквих проучавања за сликање горанске заједнице. Елементи музике се, као корпус, преливају и у следећи текст: „Музички глаголи’ у српском језику – глаголи мотивисани називима народних музичких инструмената“ Милице Стојановић. Истражује се вишезначност глагола чија је мотивна реч музички инструмент (попут „гуслати“, „бубњити“, „тамбурати“ и др.), који поред основног попримају низ метафоричних, метонимијских и др. значењских реализација, чиме се подвлачи утицај народне културе на језик. У последњој студији пете целине „Семантичка анализа лексема којима се именују чланови породица и родбинских односа у збирци приповедака *Слике из сеоског живота* Ј. Веселиновића“ Драгана Цвијовић сродничке термине насловом означеног корпуса групише на номинационе и термине за ословљавање (деталније, ауторка налази деминутиве и хипокористике, зоониме, именована према ентитетима и др.), уз указивање на повезаност ових облика ословљавања са социјалним и културним контекстом у оквиру патријархата.

У духу друге тематске целине скупа, последњи сегмент зборника, насловљен као „Нова струјања и прагматика фолклора“, чине радови чија актуелност интригира, а интердисциплинарност подстиче на ширење истраживачких поља. Отвара га Смиљана Ђорђевић Белић студијом „Памдемија Covid 19 – етиолошко-есхатолошки наратив на примерима из Србије“. Полазећи од фолклорних сагледавања болести као својеврсног културног феномена, преко макронаратива пандемије, који интегрише архаичне, митске обрасце, те полифоније гласова на глобалном нивоу, ауторка превасходно тумачи домаћу грађу о вирусу Covid-19 – из медијског дискурса, са друштвених мрежа и наративе забележене посредством теренског рада, указујући на комплексност материјала и његову дисперзивност у погледу жанрова, рецепције и преношења. Анализирајући роман *Мобилни телефон* Стивена Кинга, Сузана Марјанић о овом хорору (прецизније, роману о зомбијима и апокалиптичном хорору) у „интерсемиотичкој интерпретацији“, разматрајући садржај и романа и истоименог филма,

пише као о савременом предању, у коме се кроз уношење (псеудо)науке, геоинжењеринга и теорије завере у ткиво текста напето прате ступњеви промена „зомбија-мобителаца“. Транспоновање обреда и веровања налазимо и у наредном раду, у коме Магдалена Богуславска изучава „терапеутски значај словенског фолклора у савременој култури“ (стр. 429) преко примера словенске гимнастике за жене. Тумачећи грађу из Пољске (преузете из белоруске средине, као концепт етнолога ГенADIЈА АДАМОВИЧА), ауторка у овом моделу сагледава елементе словенског фолклора и, посредством њега, развијање „културе индивидуализма“ као дела популарне културе, али и простора психологије и помоћи појединцу да се пронађе у савременом свету.

Следи тексти Веронике Абрамове, која се бави симболима регионалног идентитета. Тумачи тулске урбане легенде, проналазећи опште жанровске особине, али указује и на то да носе локалну боју (о потомцима познатих оружара, тајном рецепту за тулске колаче, Лаву Толстоју итд.). Ови усмени наративи добијају визуелну реализацију кроз градске скулптуре, као слике регионалног идентитета. Зборник затвара рад Марка Стојановића – „Манифестациони туризам у контексту нематеријалног културног наслеђа“. Аутор посматра елементе нематеријалног културног наслеђа који су део Националног регистра, али и продукт идеолошког контекста социјализма и транзиционог доба, а данас део манифестационог туризма, заснованог на живом наслеђу интегрисаном у туристичке манифестације, које су попримиле идентитетско обележје локалне заједнице. Из ових разлога подвлачи се важност решавања дилема у вези са критеријумима уписа оваквих елемената у Национални регистар.

Квалитет зборника *Савремена српска фолклористика XII* огледа се у тематско-мотивској ширини, методолошком плурализму и интердисциплинарности радова, уз отвореност ка савременим тенденцијама у фолклорним истраживањима. Он представља значајан допринос изучавању словенских фолклористичких спона, са акцентом на српску фолклористику у таквим интерпретативним оквирима.

Ана Јањић / Ana Janjić
Гимназија „Светозар Марковић“, Јагодина /
High school “Svetozar Marković”, Jagodina
E-mail: ana.stankovic86@yahoo.com
<https://orcid.org/0009-0009-2045-4943>

Примљено/Received: 4. 8. 2024.
Прихваћено/Accepted: 6. 8. 2024.